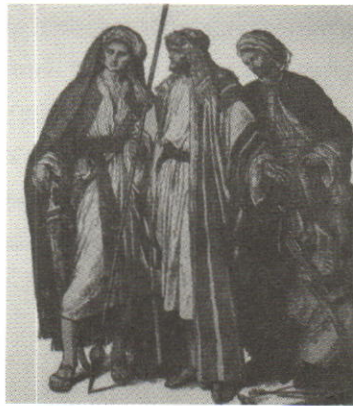

รื่องรอยและเรื่องราวเกี่ยวกับ (ชนเชื้อสาย) อิหร่านในคาบสมุทรไทย : การศึกษาผ่านแหล่ง เรียนรู้และหลักฐานทางประวัติศาสตร์*

พรชัย นาคสีทอง**

“...พ่อค้าชาวอาหรับผู้เดินทางมาค้าขายในดินแดนคาบสมุทรแห่งนี้ เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 11
ตั้งหลักฐานการพบเงินเหรียญเปอร์เซีย สมัยพระเจ้าเปอร์ช (พ.ศ. 1000-1025) แห่งอาณาจักร
สลานิด หรือ สบาเนียน ที่อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช...”

ภาพและข้อความเกี่ยวกับกลุ่มพ่อค้าชาวอาหรับที่เดินทางเข้ามาในบริเวณคาบสมุทรไทย-มลายู ที่
“นำเสนอ” ณ พิพิธภัณฑ์เมืองเทศบาลนครนครศรีธรรมราช

*บทความชิ้นนี้สำเร็จได้ด้วยความรู้ด้านข้อมูลและรูปภาพด้านโบราณคดีเกี่ยวกับเปอร์เซีย จากคุณเชมิกา หวังสุข นักวิชาการศึกษาประจำ
สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ และข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อิหร่านจากคุณพรรณพร ไปรงจิต นักศึกษาปริญญาเอก
มหาวิทยาลัยเดहरาน สาธารณรัฐอิสลามอิหร่าน และอาจารย์อิสลียาส มายุดินกับอาจารย์กุซม ยามิรูเต็ง ที่กรุณาอ่านและแปลตัวอักษรอาหรับที่
ปรากฏบนปืนใหญ่ ผู้เขียนขอขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

**อาจารย์ประจำสาขาวิชาเอกประวัติศาสตร์ ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา

บทความชิ้นนี้ เป็นเพียงการนำเสนอข้อมูลและเน้นย้ำให้เห็นร่องรอยและเรื่องราวเกี่ยวกับชาวเปอร์เซียหรือชนเชื้อสายอิหร่านและอิทธิพลของวัฒนธรรมอิสลามที่ปรากฏในพื้นที่บริเวณตอนกลางของคาบสมุทรไทย ด้วยการมองผ่าน “การนำเสนอ” จาก “แหล่งการเรียนรู้” และพิจารณาควบคู่กับหลักฐานทางโบราณคดีและหลักฐานประเภทเอกสารประกอบ ด้วยเหตุว่า การกล่าวถึงความสัมพันธ์ และการทำความเข้าใจร่องรอยและเรื่องราวของเปอร์เซียหรืออิหร่านตลอดจนอิทธิพลของวัฒนธรรมอิสลามในบริเวณพื้นที่ตอนกลางของคาบสมุทรไทยในอดีตจะช่วยขยายภาพและเติมเต็มเรื่องราวของอิหร่านในดินแดนประเทศไทยให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และแสดงให้เห็นรากฐานของความสัมพันธ์ที่ดี ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน และเนื่องจากบทความชิ้นนี้เป็นเพียงการนำเสนอข้อมูลภายใต้มุมมองของการนำเสนอจากแหล่งเรียนรู้ซึ่งอาจจะไม่รอบด้าน ดังนั้น คงจะมีข้อสรุปแต่อย่างใด หากแต่จะชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของร่องรอยและข้อสนเทศ (หรือที่เรียกว่า “หลักฐาน”) เพื่อก่อให้เกิดทัศนะตามกระบวนการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์

ความนำ

ร่องรอยการกระทำของมนุษย์ในอดีต หรือ ที่รู้จักกันในนามว่า “หลักฐาน” ทางประวัติศาสตร์นั้นมีความสำคัญในฐานะที่เป็นเครื่องมือสำหรับนักประวัติศาสตร์ใช้เพื่อการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวในอดีต หรือ อาจกล่าวได้ว่า “หลักฐาน” เป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาทางประวัติศาสตร์ เพราะหลักฐานจะเป็นสะพานเชื่อมให้นักประวัติศาสตร์ใช้เพื่อก้าวข้ามกลับไปสู่อดีตของแต่ละยุคแต่ละสมัย และเมื่อกล่าวถึงหรือได้ยินคำว่า “หลักฐาน” ทางประวัติศาสตร์คนทั่วไปก็มักจะคิดถึงเศษซากอิฐ โบราณสถาน โบราณวัตถุ รวมถึง หนังสือбуд ใบลานและเอกสารเก่าๆ ที่จัดเก็บรวบรวมไว้ตามวัด พิพิธภัณฑ์หรือหอจดหมายเหตุเป็นสำคัญ แต่ถึงกระนั้นก็ไม่สำคัญเท่ากับว่า “หลักฐาน” ที่ได้จัดเก็บไว้ตามสถานที่ต่าง ๆ นั้นได้แสดงบทบาทในฐานะที่เป็นเครื่องมือหรือเป็นหัวใจสำคัญสำหรับนักประวัติศาสตร์ใช้เพื่อการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวในอดีตได้มากน้อยแค่ไหน หรือไม่สำคัญเท่ากับว่าหลักฐานที่จัดเก็บไว้ในที่เหล่านั้นได้ทำหน้าที่เป็นสะพานให้คนในยุคปัจจุบันได้ใช้ข้ามไปเพื่อทำความเข้าใจอดีตได้มากน้อยเพียงใด

ในลักษณะเดียวกันคงปฏิเสธไม่ได้เช่นกันว่า หากต้องการทราบเรื่องราวเกี่ยวกับประเด็นหรือเรื่องอะไร ก็จำเป็นจะต้องทำความเข้าใจกับร่องรอยหรือการกระทำของประเด็นนั้น ด้วยเหตุนี้หากต้องการทราบเรื่องราวเกี่ยวกับอิหร่าน หรือที่รู้จักกันในนามของ “เปอร์เซีย” เมื่อครั้งอดีตกาลในพื้นที่บริเวณตอนกลางของคาบสมุทรไทย¹ นั้น ร่องรอยการกระทำของเปอร์เซียหรืออิหร่านที่ปรากฏในพื้นที่แถบนี้ ก็ถือเป็นหัวใจและเครื่องมือสำคัญในการสืบค้นเรื่องราวของชาวเปอร์เซียหรืออิหร่านในอดีตด้วยเช่นเดียวกัน

¹ คาบสมุทรไทยตามความหมายที่ ยงยุทธ ชูแวน ได้ให้ไว้ว่า หมายถึง ดินแดนบริเวณภาคใต้ของประเทศไทยในปัจจุบัน สำหรับโลกของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนสมัยใหม่แล้ว ดินแดนดังกล่าวมักจะรู้จักกันในนามของ “คาบสมุทรมาลายู” (Malay Peninsula) ซึ่งหมายรวมถึงบริเวณที่เป็นคาบสมุทรทั้งหมดตั้งแต่ภาคใต้ของไทยลงไปถึงส่วนที่เป็นประเทศมาเลเซีย อย่างไรก็ตามได้กรอบของรัฐบาลที่เกิดขึ้นภายหลังการทำสนธิสัญญาขีดเส้นพรมแดนระหว่างสยามกับอังกฤษในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 มีผลต่อการแบ่งคาบสมุทรออกเป็น 2 ส่วน คือ บริเวณที่เป็นคาบสมุทรสยาม (Peninsula Siam) หรือคาบสมุทรไทย (Peninsula Thailand) และส่วนที่เป็นคาบสมุทรมาเลเซีย (Peninsula Malaysia)

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะกล่าวถึงร่องรอยการกระทำและเรื่องราวของอิหร่านที่ปรากฏในพื้นที่บริเวณตอนกลางของคาบสมุทรไทย ขอนำเสนอและชี้ให้เห็นว่าโดยปกติทั่วไปแล้วบุคคลส่วนใหญ่ (ที่ไม่ใช่นักประวัติศาสตร์) สามารถรับรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ได้จากแหล่งใดบ้างนั้น ซึ่งพบว่าส่วนใหญ่สามารถรับรู้เรื่องราวได้จากหนังสือหรือเอกสารทางวิชาการ และสิ่งที่บุคคลทั่วไปสามารถเข้าถึงและเรียนรู้ได้แบบสำเร็จรูปในอีกลักษณะหนึ่งคงหนีไม่พ้น “แหล่งเรียนรู้” ที่เป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์จริง ๆ ซึ่งปัจจุบันได้รับการส่งเสริมให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวควบคู่ไปด้วย และแหล่งเรียนรู้ที่เรียกกันในนามว่า “พิพิธภัณฑ์”

เมื่อกล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และแหล่งรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์คติชนวิทยาในพื้นที่ภาคใต้มีอยู่หลายแหล่งด้วยกัน ทั้งที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของภาครัฐในนามของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจังหวัดต่าง ๆ แหล่งการเรียนรู้ของสถาบันการศึกษาในนามของศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันทักษิณคดีศึกษา ฯลฯ แหล่งการเรียนรู้ของหน่วย/องค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่นในนามพิพิธภัณฑ์เมือง พิพิธภัณฑ์ชุมชน พิพิธภัณฑ์วัด เหล่านี้เป็นต้น (ซึ่งปัจจุบันการเรียนการสอนทางประวัติศาสตร์ก็นิยมใช้เพื่อเป็นเครื่องมือสำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษาใช้เป็นแหล่งการเรียนรู้เพื่อเสริมประสบการณ์ประกอบการเรียน) และในขณะเดียวกันบางแหล่งการเรียนรู้ก็สามารถเข้าถึงได้เฉพาะกลุ่ม (ดังกรณี แหล่งการเรียนรู้ของสถาบันการศึกษาที่บุคคลภายนอกไม่ทราบว่ามีแหล่งการเรียนรู้ในลักษณะดังกล่าวอยู่ด้วย)

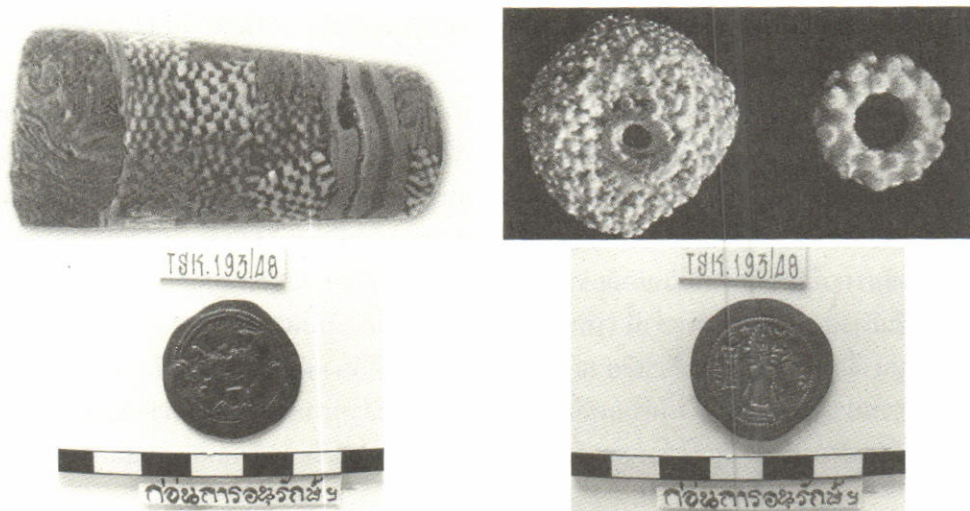
แหล่งเรียนรู้เหล่านี้ก็จะนำเสนอเรื่องราวและให้ความสำคัญกับที่จะนำเสนอแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการก่อตั้งและงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุน อย่างไรก็ตาม เมื่อกล่าวถึงร่องรอยการกระทำและเรื่องราวเกี่ยวกับชาวเปอร์เซียหรืออิหร่านที่ “นำเสนอ” และปรากฏ ณ แหล่งการเรียนรู้ในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นในพื้นที่ภาคใต้นั้นพบว่า มีอยู่ในปริมาณน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับร่องรอยและเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ แต่ถึงกระนั้นร่องรอยและการนำเสนอดังกล่าวก็ชี้ให้เห็นว่าในดินแดนภาคใต้ของประเทศไทยโดยเฉพาะในบริเวณพื้นที่ตอนกลางของคาบสมุทรไทยมีกลุ่มที่เรียกว่า “อาหรับ-เปอร์เซีย” ได้เดินทางติดต่อและมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๙-๑๑ เป็นต้นมา² ดังปรากฏหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในคาบสมุทรไทย-มลายูกับอาหรับ-เปอร์เซีย ประเภทเศษเครื่องถ้วยเคลือบสีน้ำเงิน เครื่องแก้ว และลูกปัดทองคำที่พบในแหล่งโบราณคดีทุ่งตึก รวมทั้งลูกปัดลายโมเสกซึ่งพบที่เกาะคอเขา จังหวัดพังงา³ โดยเฉพาะเศษเครื่องถ้วยยังพบในแหล่งโบราณคดีอื่นๆ ในภาคใต้ของไทยอีกหลายแห่ง เช่น แหลมโพธิ์ เขาศรีวิชัย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ควนลูกปัด จังหวัดกระบี่ ภูเขาทอง จังหวัดระนอง เกาะคอเขา นางยอน จังหวัดพังงา⁴

²โรน่าน อรุณรังษี. (2544). อิหร่านอยู่แห่งอารยธรรม. หน้า 493. และ เขมิกา หวังสุข. (2550). ประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์ภาคใต้. หน้า 94.

³โรน่าน อรุณรังษี. (2544). อิหร่านอยู่แห่งอารยธรรม. หน้า 492-493.

⁴สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต. (2550). ทุ่งตึกเมืองท่าการค้าโบราณ. (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร).

ตลอดจนการพบเงินเหรียญเปอร์เซียที่เรียกว่า “เหรียญซัสซานี” ในแหล่งโบราณคดียะรัง จังหวัดปัตตานี⁵ และ ชุมชนโบราณในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช⁶ ซึ่งแม้ว่าในข้อเท็จจริงอาจมีข้อโต้แย้งว่าร่องรอยหรือหลักฐานซึ่งเป็นวัตถุสิ่งของเหล่านี้สามารถพกพาเคลื่อนย้ายไปไหนต่อไหนได้โดยง่าย และจะเป็นคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งก็เป็นได้ก็นำเข้ามาสู่คาบสมุทรไทย-มลายูไม่จำเป็นจะต้องเป็นชนเชื้อสายอิหร่าน แต่ถึงกระนั้น หลักฐานเหล่านี้ก็สามารถยืนยันและชี้ให้เห็นว่ากลุ่มคนที่นำเข้ามาสู่คาบสมุทรมลายูมีการติดต่อและมีความสัมพันธ์กับชาวเปอร์เซียหรืออิหร่านไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่งอย่างแน่นอน

ภาพลูกปัดลายโมเสก ลูกปัดทองคำ และเงินเหรียญเปอร์เซีย (เหรียญซัสซานี) ที่พบในพื้นที่ภาคใต้*

ร่องรอย (หลักฐาน) ของเปอร์เซียหรืออิหร่านในแหล่งการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ในภาคใต้

“การนำเสนอ” ร่องรอยการกระทำและเรื่องราวของชาวเปอร์เซียหรืออิหร่านในแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ในพื้นที่ภาคใต้ปัจจุบันสามารถแยกพิจารณาได้ดังนี้ กล่าวคือ

1. แหล่งการเรียนรู้ของกรมศิลปากร ในนาม “พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ”⁷ ซึ่งในพื้นที่ภาคใต้มีอยู่ทั้งหมด 7 แห่ง ได้แก่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติชุมพร พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติไชยา พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสงขลา พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ วัดมณีมาวาส พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติถลาง และ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสตูล ในแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ดังกล่าว

⁵อมรา ศรีชาติ. (2542). “โบราณคดีภาคใต้.” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 9. หน้า 4140 – 4169.

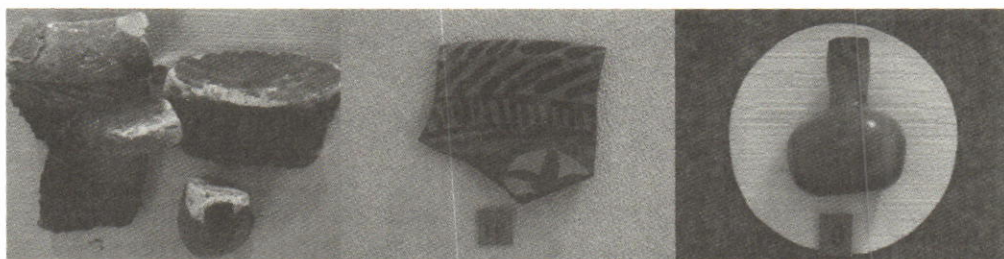
⁶ธราพงศ์ ศรีชาติ. (2542). “เขาคา : แหล่งโบราณคดี.” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 2. หน้า 775 – 780. และ สุวิงศ์ พงษ์ไพบูลย์. (2542). “ท่าศาลา, อำเภอ.” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 7. หน้า 3322 – 3330.

*ที่มา : ทุกtingเมืองทำการค้าโบราณ และ เอื้อเฟื้อภาพโดย คุณเขมิกา หวังสุข นักวิชาการศึกษาประจำสถาบันทักษิณคดีศึกษา

⁷สามารถสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติได้จาก www.thailandmuseum.com

เช่นกรณีของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติไชยาและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช ปรากฏว่า มีการนำเสนอร่องรอยและหลักฐานของชาวเปอร์เซียประเภทเครื่องแก้ว และ “นำเสนอ” เรื่องราวของ ชาวอาหรับ-เปอร์เซียในฐานะที่เคยเดินทางเข้ามาในดินแดนคาบสมุทรไทยเพื่อการค้าและเดินทางต่อไป ยังภูมิภาคอื่น ทั้งนี้ เนื่องจากดินแดนแถบนี้มีความสำคัญในฐานะเมืองท่าทางการค้าและจุดเชื่อมเส้นทาง การค้าในยุคเริ่มต้นสมัยประวัติศาสตร์ของพื้นที่ภาคใต้ ดังกรณีชุมชนเขาสามแก้ว จังหวัดชุมพร ซึ่ง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ชุมพร กล่าวไว้ว่า “...ชุมชนเมืองท่าโบราณเขาสามแก้ว...พบหลักฐานการนำ เครื่องประดับจากดินแดนโพ้นทะเล เช่น อินเดียน อาหรับ และโรมัน...”⁵ ส่วนแหล่งการเรียนรู้ที่น่าสนใจ ในฐานที่ดินแดนนี้เป็นสะพานเชื่อมสำหรับพ่อค้านักเดินทางใช้เพื่อการเดินทางติดต่อระหว่างดินแดน ตะวันออกและดินแดนตะวันตก

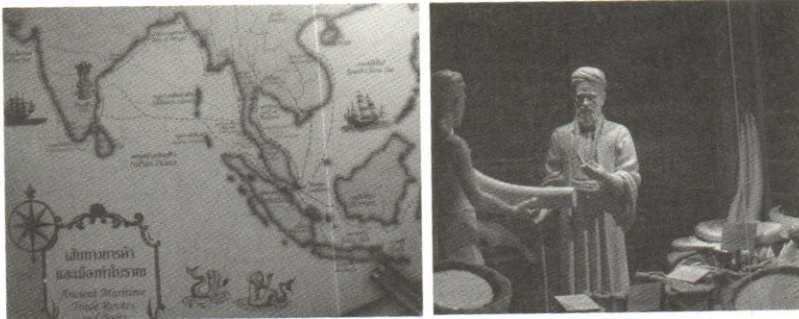
2. แหล่งการเรียนรู้ของหน่วยสถาบันการศึกษา โดยเฉพาะระดับอุดมศึกษา ในนาม “ศูนย์ศิลป วัฒนธรรม” “สำนักศิลปะและวัฒนธรรม” และ “สถาบันฯ” ซึ่งในพื้นที่ภาคใต้มีสถาบันการศึกษาระดับ อุดมศึกษาสังกัดภาคใต้อยู่ทั้งหมด 9 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา และมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ณ แหล่งการเรียนรู้ ของสถาบันการศึกษาดังกล่าวเหล่านี้ (เท่าที่สามารถสืบค้นจากระบบสารสนเทศ) พบว่า มีการนำเสนอ ร่องรอยและเรื่องราวของชาวเปอร์เซีย ณ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณเพียงแห่งเดียว ซึ่งมีหลักฐานประเภท เศษเครื่องถ้วยเคลือบสีน้ำเงิน เศษชิ้นส่วนภาชนะเครื่องแก้วและเศษเครื่องแก้ว รวมทั้งเหรียญชัสนาเนียน ยืนยันร่องรอยเกี่ยวกับชาวอาหรับ-เปอร์เซีย ในดินแดนคาบสมุทรไทย

ภาพเศษชิ้นส่วนเครื่องถ้วยและเครื่องแก้วเปอร์เซียที่ “นำเสนอ”
ในสถาบันทักษิณคดีศึกษามหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา

⁵ กรมศิลปากร. (2542). พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ชุมพร. (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร).

3. แหล่งการเรียนรู้ของหน่วย/องค์กรการปกครองชุมชนท้องถิ่น ในนาม “พิพิธภัณฑ์เมือง” “พิพิธภัณฑ์ชุมชน” “พิพิธภัณฑ์วัด” จัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่เกิดจากความต้องการขององค์กร/ชุมชนท้องถิ่นที่ต้องการเสนอภาพเรื่องราวตัวตนของตนเอง โดยเฉพาะภายหลังทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา เกิดความตื่นตัวการศึกษาเรื่องราวของท้องถิ่นส่งผลให้เกิดความสำนึกและตระหนักร่วมในการอนุรักษ์ โบราณคดีและมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนนำไปสู่การจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ขององค์กรชุมชนท้องถิ่น⁹ ณ แหล่งการเรียนรู้ของหน่วย/องค์กรการปกครองชุมชนท้องถิ่นนั้น ด้วยเงื่อนไขและข้อจำกัดของแต่ละหน่วยงานจึงพบว่า การนำเสนอร่องรอยและเรื่องราวของชาวเปอร์เซียมีปรากฏเพียงแห่งเดียว คือ พิพิธภัณฑ์เมืองเทศบาลนครนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช¹⁰ ซึ่งได้ “นำเสนอ” ภาพในฐานะของพ่อค้าชาวอาหรับที่เข้ามาค้าขายในดินแดนแถบนี้ดังที่เสนอภาพเส้นทางการค้า กลุ่มพ่อค้านักเดินทางที่เข้ามาแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้า พร้อมกับคำบรรยายประกอบไว้ว่า “...พ่อค้าชาวอาหรับผู้เดินทางมาค้าขายในดินแดนคาบสมุทรแห่งนี้ เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 11 ดังหลักฐานการพบเงินเหรียญเปอร์เซียสมัยพระเจ้าเปอร์ช (พ.ศ. 1000-1025) แห่งอาณาจักร สลานิด หรือ สบาเนียน ที่อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช...”

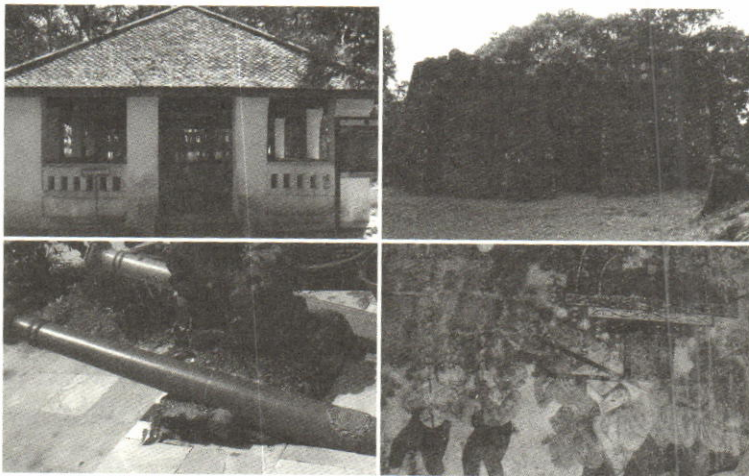
ภาพเส้นทางการค้าและเมืองท่าโบราณกับกลุ่มพ่อค้าอาหรับ-เปอร์เซียที่
นำเสนอ ณ พิพิธภัณฑ์เมืองเทศบาลนครนครศรีธรรมราช

ร່องรอยและเรื่องราวของชาวอิหร่านในบริเวณคาบสมุทรไทย-มลายู นอกจากที่ปรากฏใน “การนำเสนอ” ของแหล่งการเรียนรู้ดังกล่าวแล้ว อย่างที่กล่าวแล้วข้างต้นว่าสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ก็ถือเป็นสถานที่หนึ่งที่จะก่อให้เกิดคำถามและเกิดการเรียนรู้ซึ่งปัจจุบันปรากฏร่องรอยและเรื่องราวของชนเชื้อสายอิหร่าน อาทิ หลุมฝังศพ บริเวณเขตเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดงที่ปรากฏ

⁹ ดูรายละเอียดความตื่นตัวของการศึกษาเรื่องราวของท้องถิ่น ใน ยงยุทธ ชูแว่น. (2541). “สี่ทศวรรษของ ‘ท้องถิ่นศึกษา’ ในมิติประวัติศาสตร์ : จากภายใต้กรอบประวัติศาสตร์ชาติไทยสู่การปลดปล่อยและพัฒนาพลังประชาชน” ใน เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง ประวัติศาสตร์บนเส้นทางเปลี่ยนแปลง : การประมวลความรู้เพื่อการพัฒนาการวิจัยประวัติศาสตร์ไทย วันที่ 28-29 พฤศจิกายน 2541 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. หรือ ยงยุทธ ชูแว่น. (2542). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

¹⁰ สามารถสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์เมืองนครศรีธรรมราช ได้จาก www.thailandmuseum.com

ข้อความว่า “สุลต่าน สไลมาน (เจ้าเมืองสงขลา) เป็นเจ้าเมืองสงขลาสมัยอยุธยา ระหว่างปี พ.ศ. 2162 ถึง 2211 เป็นผู้สร้างเมืองสงขลาขึ้นมาแดง...เจ้าเมืองสงขลาเป็น (รอยชุดชิด-ผู้เขียน) มลายูนับถือศาสนาอิสลาม...” และข้อความที่ว่า “สุลต่าน สุลัยมาน ซาห์เป็นผู้ปกครองเมืองสงขลาเมื่อประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 22 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 23 เมืองสิงขระแห่งนี้สร้างขึ้นโดยคาโต๊ะโมกุลหรือโมกอลล์... สุลต่าน สุลัยมานได้นำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่เมืองสิงขระ แม้ว่าจะเป็นเวลาอันสั้น เมืองแห่งป้อมปราการนี้ก็กลายเป็นเมืองท่าอันเป็นที่รู้จักของพ่อค้าจากตะวันออกและตะวันตกโดยทั่วไปจนนามเมืองได้บันทึกไว้ในเอกสารตะวันตกและแผนที่โลกสมัยโบราณ” “สุสานหมู่บ้านสงขลา” อำเภอไชยาจังหวัดสุราษฎร์ธานี “ป้อมปราการและแนวกำแพง” บริเวณเขตเมืองสงขลาเก่าฝั่งหัวเขาแดง ปรากฏข้อความว่า “...เป็นโบราณสถานที่สุลต่าน สไลมาน (มรหุม) เจ้าเมืองสงขลาสร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2185...” (ซึ่งร่องรอยกรณี หลุมฝังศพ สุสานหมู่บ้านสงขลา ป้อมปราการและแนวกำแพงเข้าใจว่าคือร่องรอยของผู้สืบเชื้อสายมาจากอิหร่านจะได้อภิปรายต่อไป) “ปืนใหญ่” ปรากฏตัวอักษรอาหรับข้อความว่า “Alamat Ratin Keling Ibnu Perabujaya Fibatat Palembang Darussalan 1225” และ ข้อความที่ว่า “Balat AL-Kudah Leila ini dibeli pada Syed Abdul Rahman dijadikan senjata kenaihan surat Pata sanah 1232 tahun dua jim Darul Aman”* ในบริเวณวัดพระบรมธาตุธรรมหาวิหาร นครศรีธรรมราช ภาพ “แขกมุสลิม” ในจิตรกรรมฝาผนังวัดมัสยิดมิมาวาส¹¹ ภาพ “กระบวนแห่แขกเจ้าเซ็น”¹² ในจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ปฐมวาส จังหวัดสงขลา

* แม้ข้อความที่ปรากฏไม่มีเรื่องราวของชนชาวเปอร์เซีย แต่ร่องรอยของความเป็นชนชาติที่มีความเกี่ยวข้องกับชาวยุโรป ปืน จึงน่าจะเป็นสัญลักษณ์และภาพแทนดังกล่าวได้

* อ่านและแปลโดยอาจารย์อิสลียาส มายุดินและอาจารย์กุซม ยามิรุเต็ง อาจารย์ประจำสาขาวิชาเอกภาษามลายู คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

¹¹ สามารถดูรายละเอียดได้ใน มนัสสวาส กุลวงศ์. (2539). ภาพสะท้อนสังคมไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : กรณีศึกษาจิตรกรรมฝาผนังวัดมัสยิดมิมาวาส จังหวัดสงขลา. ปรินญาณพนธ์ (ศศ.ม. ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

¹² สามารถดูรายละเอียดเกี่ยวกับแขกเจ้าเซ็นได้ใน สุภาพรณ พลอยบุษย์. (2547). การศึกษาค้นคว้าในพิธีแห่เจ้าเซ็น. ปรินญาณพนธ์ (ศศ.ม. มานุษยวิทยา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

ร່องรอยดังกล่าวที่ยกตัวอย่างมานี้แสดงให้เห็นถึงการดำรงอยู่และเรื่องราวเกี่ยวกับชาวเปอร์เซียหรือชนเชื้อสายอิหร่านตลอดจนวัฒนธรรมอิสลามในบริเวณคาบสมุทรไทยใน 2 ลักษณะ คือ

1.ชาวอาหรับ-เปอร์เซีย ที่เข้ามาในฐานะของกลุ่มพ่อค้า-นักเดินทาง โดยเฉพาะร່องรอยจากเครื่องถ้วย เครื่องแก้ว ลูกปัดและเงินเหรียญ

2.ชนเชื้อสายอิหร่านผู้เดินทางเข้ามาตั้งหลักแหล่งและมีบทบาทในฐานะผู้ปกครอง โดยเฉพาะร່องรอยจากหลุมฝังศพ สุสาน ป้อมปราการ แนวกำแพงเมืองและป็น

ชุดค้น “ร່องรอย” (หลักฐาน) ทางประวัติศาสตร์ : สืบหาเรื่องราวของชาวเปอร์เซียหรืออิหร่านในคาบสมุทรไทยผ่านแหล่งการเรียนรู้

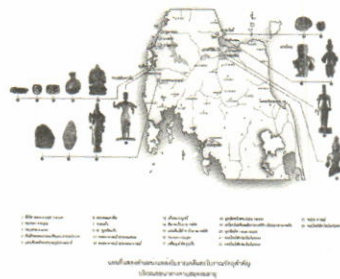
ร່องรอยการกระทำหรือหลักฐานที่ชี้ให้เห็นถึงการปรากฏของชนเชื้อสายอิหร่านในดินแดนคาบสมุทรไทยส่วนใหญ่พบว่าปรากฏในแหล่งที่เป็นชุมชน เมืองทำการค้าโบราณ ทั้งในบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันตก กรณี พังดึก เกาะคอเขา ภูเขาทอง จังหวัดพังงา ควนลูกปัด จังหวัดกระบี่ และในบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณี ควนพุนพิน แหลมโพธิ์ เขาศรีวิชัย บริเวณอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช บริเวณชุมชนยะรังโบราณ จังหวัดปัตตานี ทั้งนี้ เพื่อจะได้เข้าใจเรื่องราวของชาวเปอร์เซียหรืออิหร่านในคาบสมุทรไทยจำเป็นต้องทำความเข้าใจถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่เป็นสาเหตุให้ชนเชื้อสายอิหร่านเดินทางเข้ามายังภูมิภาคคาบสมุทรไทย-มลายูควบคู่กับหลักฐานที่พบและนำเสนอในแหล่งการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์

เครื่องถ้วย เครื่องแก้ว ลูกปัด เงินเหรียญและกลุ่มพ่อค้า : ปฏิสัมพันธ์ทางการค้า

การศึกษาเรื่องราวของชาวอิหร่านในแหล่งการเรียนรู้และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์โดยการศึกษาผ่านเครื่องถ้วย เครื่องแก้ว ลูกปัด และเงินเหรียญกับกลุ่มพ่อค้านั้นสิ่งที่จะต้องพิจารณาคืออายุของสิ่งของเหล่านี้ซึ่งข้อสรุปของนักโบราณคดีชี้ให้เห็นอายุของวัตถุโบราณเหล่านี้ เป็นต้นว่าเครื่องถ้วย มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 13-14 เครื่องแก้ว มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 9-12 และ 14-15 ลูกปัดโมเสค มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 14-15 และลูกปัดทองคำซึ่งมีเทคนิคและกรรมวิธีการผลิตเหมือนกับลูกปัดที่พบในอิหร่าน และเงินเหรียญชัชชานิเยน มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 10¹³ ด้วยเหตุนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่ากลุ่มพ่อค้าชาวอาหรับ-เปอร์เซียเดินทางเข้ามาติดต่อกับผู้คนในดินแดนคาบสมุทรไทย-มลายูมีปฏิสัมพันธ์กันนับตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 9 เป็นต้นมา การเข้ามาของพ่อค้าอาหรับ-เปอร์เซียกลุ่มนี้นอกจากผลประโยชน์ทางการค้าแล้วยังพบว่าได้นำศาสนาอิสลามเข้ามาเผยแพร่ในดินแดนที่ตนเดินทางเข้าไปติดต่อกับชาวยุด้วย

¹³ เขมิกา หวังสุข. (2550). ประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์ภาคใต้. สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ. , สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต. (2550). พังดึกเมืองทำการค้าโบราณ. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร. และ อมรา ศรีสุชาติ. (2542). “โบราณคดีภาคใต้,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 9. จัดพิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. หน้า 4140-4169.

ปัจจัยหลักที่ทำให้ชาวอาหรับ-เปอร์เซียและชนเชื้อสายอีหร่านเดินทางเข้ามาสู่บริเวณคาบสมุทรไทย-มลายูมาจากการเดินทางตามเส้นทางสายเครื่องเทศหรือเส้นทางการค้าทางทะเล ด้วยเหตุว่าปัจจัยจากสภาพทางด้านการค้าและภูมิรัฐศาสตร์ซึ่งเป็นที่ตั้งของคาบสมุทรไทยมลายูเป็นพื้นที่ดินแดนที่ตั้งอยู่ในเส้นทางการค้าที่สำคัญของกลุ่มอารยธรรมใหญ่ สามารถใช้เชื่อมเพื่อการเดินทางกับดินแดนส่วนต่าง ๆ โดยชายฝั่งตะวันตกสามารถเชื่อมต่อไปยังอ่าวเบงกอลมหาสมุทรอินเดียอ่าวเปอร์เซียและทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ส่วนชายฝั่งตะวันออกเชื่อมต่อกับตอนในของภาคพื้นทวีปรวมถึงจีน ดังกรณีเมืองท่าฝั่งตะวันออกตอนบนอย่างชุมชนเขาสามแก้ว ชุมพร มีลำน้ำหลังสวน ลำน้ำท่าตะเภา และ ลำน้ำชุมพรเป็นเส้นทางเชื่อมให้เกิดการแลกเปลี่ยนกับดินแดนอื่น ๆ รวมไปถึงจนถึงดินแดนโพ้นทะเลตะวันตกและตะวันออกของคาบสมุทร ได้แก่ อาหรับ อินเดีย และจีน¹⁴ ซึ่งเหล่านี้อาจมีผลต่อปัจจัยทางการค้า เหตุเพราะคาบสมุทรไทย-มลายู เป็นแหล่งผลิตสินค้าพื้นเมืองที่เป็นที่ต้องการของตลาดภายนอก อาทิ เช่น เครื่องเทศ ประเภทพริกไทย กระวาน ขิง ข่า ขมิ้น กระชาย กานพลู อบเชย ดีปลี จันทร์เทศ ฯลฯ เครื่องหอม ประเภทแฝก นูด ผาง กายาน กฤษณา จันทร์แดง ฯลฯ ของป่าประเภทยางไม้ ชัน รัก แก่นไม้บางชนิด เขาสัตว์ นอแรด สมุนไพรร ฯลฯ และแร่ธาตุ ประเภท ดีบุก เหล็ก ตะกั่ว ตลอดจนสินค้าประเภทอาหาร¹⁵ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากความสัมพันธ์ทางการค้าทางทะเลจึงทำให้ชาวอาหรับ-เปอร์เซียเป็นที่รู้จักในเอกสารจีนในนามว่า “โปซี” (Po-sse)¹⁶ และมีบทบาทสำคัญต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในฐานะนาโกดา (naakhodaa) หรือ นายเรือ¹⁷

ที่มา : พู่ตึกเมืองท่าการค้าโบราณ

ปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และแหล่งผลิตสินค้าของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่งผลให้ถึงช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-23 ดินแดนแถบนี้เป็นช่วงความรุ่งเรืองในยุคแห่งการค้า¹⁸

¹⁴ กรมศิลปากร.(2542). พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ชุมพร. หน้า 43.

¹⁵ สกรรจ์ จันทน์ และ สงบ สงเมือง. (2532). การเริ่มต้นและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์โบราณคดีเมืองสงขลาเก่า. หน้า 16.

¹⁶ พลัปลิง คงชนะ. (2549). “อีหร่าน: พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชุมชนที่กรุงศรีอยุธยา,” ใน พระอาทิตย์ชิงดวง. หน้า 54.

¹⁷ วนิช พงศ์ศรีเพียร. (2550). “ภาคใต้ในบริบทประวัติศาสตร์ไทย,” ใน สรรพสาระ ประวัติศาสตร์-มนุษยศาสตร์. หน้า 147.

¹⁸ แอนโทนี ริด. (2547). เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคการค้า ค.ศ. 1450-1680 = Southeast Asia in the Age of commerce 1450-1680, Vol. 1, 2). แปลโดย พงษ์ศรี และวัฒนะ. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สุสาน หลุมฝังศพ ป้อมปราการ แนวกำแพงเมืองและป้อม : ชุมชนและบทบาทของชาวอิหร่าน
ในคาบสมุทรไทย

การพบร่องรอยสุสานและหลุมฝังศพนั้นย่อมแสดงให้เห็นว่ามีการตั้งหลักแหล่งของผู้คนในพื้นที่
แถบนั้นค่อนข้างจะแน่นอน ทั้งนี้ จากข้อความที่ปรากฏในบริเวณหลุมฝังศพบริเวณเมืองสงขลาที่ว่า
“สุลต่าน สไลมาน (เจ้าเมืองสงขลา) เป็นเจ้าเมืองสงขลาสมัยอยุธยา ระหว่างปี พ.ศ. 2162 - 2211 เป็น
ผู้สร้างเมืองสงขลาขึ้นมา...เจ้าเมืองสงขลาเป็น (รอยขุดขีด-ผู้เขียน) มลายูนับถือศาสนาอิสลาม...”
ซึ่งแม้จะเป็นข้อความที่เขียนขึ้นในภายหลังแต่นั้นก็ไม่สำคัญเพราะข้อความเหล่านี้สามารถใช้เพื่อการสืบ
เสาะหาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในอดีตของผู้ที่ฝังอยู่ในหลุมแห่งนี้ได้ และเมื่อพิจารณาบริบทแวดล้อมใน
บริเวณดังกล่าวทั้งป้อมปราการและแนวกำแพงเมืองก็ยังยืนยันของสมมุติฐานที่ว่าบริเวณนี้เคยเป็นที่
ตั้งหลักแหล่งมาก่อน ซึ่งเมื่อดูจากเอกสารร่วมสมัยอย่างบันทึกของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ
ใน พ.ศ. 2165 มีการกล่าวถึงผู้ปกครองเมืองสงขลาปรากฏความว่า “...ซิงกอร่า ซึ่งอยู่ห่างไปทางเหนือ
ของปัตตานีเป็นระยะทางประมาณ 24 ลีก อยู่ใต้การปกครองของดาโต๊ะ โมกอลล์ ข้าหลวงของพระเจ้า
กรุงสยาม...”¹⁹ บันทึกของฝรั่งเศสที่กล่าวว่า “...เมื่อปี ค.ศ. 1642 (พ.ศ. 2185) มีแขกมลายูคนหนึ่งได้
ตั้งตัวเป็นใหญ่และได้กบฏต่อพระเจ้ากรุงสยาม แขกมลายูผู้นี้ได้ทำป้อมคูประตูดุหอรบอย่างแข็งแรง
แน่นหนา...พอสักหน่อย แขกมลายูก็ตั้งตัวเป็นกษัตริย์ เรียกว่า พระเจ้าเมืองสงขลา...”²⁰ และเอกสาร
ของดัตช์ที่ปัตตานีเมื่อวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2223 กล่าวว่า “...พวกอังกฤษได้ตั้งห้างขึ้นที่สงขลาแล้ว
และได้ส่งคนไปช่วยเจ้าเมืองสงขลาจัดแจงสร้างป้อมปราการเพื่อแข็งเมืองต่อพระเจ้ากรุงสยามซึ่งขณะนี้
กำลังทรงประชวรอยู่...”²¹ รวมทั้งพงศาวดารเมืองพงศาวดารฉบับพระยาวิเชียรคีรี (ชม) ซึ่งเรียบเรียง
เมื่อประมาณ พ.ศ. 2432-2433 กล่าวไว้ว่า “...เดิมเมืองสงขลาเป็นเมืองแขกตั้งอยู่ริมเขาแดง เจ้าเมือง
ชื่อสุลต่านสะแลหมัน ได้สร้างป้อมขุดคูเมืองแลจัดแจงสร้างบ้านเมืองเสร็จแล้วยอมขึ้นกับกรุงศรีอยุธยา
โบราณ ครั้นสุลต่านสะแลหมันถึงแก่อนิจกรรมแล้ว บุตรหลานคนหนึ่งคนใดก็ไม่ได้เป็นผู้ครองเมือง
สืบตระกูลต่อไป...เมืองก็ร้างว่างเปล่าอยู่ช้านาน แต่ป้อมที่ฝังศพสุลต่านนั้นราษฎรเรียกกันว่า มรhum
ต่อมาจนถึงทุกวันนี้...”²²

ทั้งนี้ หากข้อมูลดังกล่าวปรากฏข้อเท็จจริงรวมอยู่ด้วย เมื่อพิจารณาพร้อมกับเรื่องราวในหนังสือ
ลำเภอกษัตริย์สุลัยมาน (The Ship of Sulaiman) ที่ชี้ให้เห็นว่าการก่อสร้างพระราชวังที่ลพบุรีในสมัย
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีข้อมูลว่ามีสถาปนิกและช่างฝีมือชาวอิหร่านได้รับการว่าจ้างให้มาช่วยสร้าง
พระราชวังมีมูลความจริงนั้น หลุมฝังศพ ป้อมปราการและแนวกำแพงเมืองก็เป็นไปได้ว่าสร้างขึ้นใน
สมัยของดาโต๊ะโมกอลและสุลต่านสุลัยมาน ชาร์ และน่าจะมีเทคนิคที่ได้รับอิทธิพลการก่อสร้างของอิหร่าน

¹⁹ไพโรจน์ เกษมณีกิจ, ผู้แปล. (2512). บันทึกเรื่องความสัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่ม 1. หน้า 176.

²⁰กรมศิลปากร. (2511). “จดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาตั้งแคว้นกรุงศรีอยุธยาตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช,” ใน
ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 43 เล่มที่ 25. หน้า 307-308.

²¹กรมศิลปากร. (2543). พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สงขลา. หน้า 51.

²²ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 6. (2539). หน้า 314.

ด้วยเช่นกัน²³ เช่นเดียวกับกรณีของสถาปัตยกรรมและเทคนิคการก่อสร้างในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กับอาคารสิ่งก่อสร้างของอิหร่านสมัยราชวงศ์ซาฟาวิ (The Safavids) มีความสัมพันธ์กัน²⁴

ดังนั้น ร่องรอยของป้อมปราการและแนวกำแพงเมืองทาสร้างโดยดาโต๊ะ โมกอลล์ตามที่ปรากฏในเอกสารจริงก็อนุমানและเข้าใจได้ว่าจะจะเป็นวิทยาการและความรู้ด้านสถาปัตยกรรมที่ได้รับการถ่ายทอดหรือมีอิทธิพลมาจากชนเชื้อสายเปอร์เซีย²⁵

สืบเสาะเอกสาร (ข้อสนเทศ) ทางประวัติศาสตร์ : ยืนยันเรื่องราวชนเชื้อสายอิหร่านในดินแดนคาบสมุทรไทย

การศึกษาเรื่องราวของเปอร์เซียหรืออิหร่านในดินแดนประเทศไทยปัจจุบันส่วนใหญ่นำเสนอ โดยเน้นบทบาทและชี้ให้เห็นการดำรงอยู่ของอิหร่านในประวัติศาสตร์โดยเน้นศูนย์กลางและราชสำนักเป็นสำคัญ ซึ่งในแง่มุมของร่องรอยและหลักฐานที่กล่าวมาข้างต้นได้เน้นชี้ให้เห็นว่าอิหร่านหรือเปอร์เซียในอดีตนั้นปรากฏและดำรงอยู่ในคาบสมุทรไทยด้วย

การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยเท่าที่ผ่านมาเมื่อกล่าวถึงบทบาทของชนเชื้อสายอิหร่านก็จะปรากฏในฐานะของขุนนางราชสำนักผู้มีบทบาทในกรมท่าขวา โดยเฉพาะสายตระกูลเจกอะหมัดและอากะมะหมัด²⁶ ในขณะที่เมื่อกล่าวถึงชนเชื้อสายเปอร์เซียในส่วนของหัวเมืองนั้นก็จะปรากฏชื่อและกล่าวถึงสุลต่านสุลัยมานและสายตระกูล

ทั้งนี้ การกล่าวถึงเรื่องราวของชาวเปอร์เซียหรืออิหร่านในประวัติศาสตร์ภูมิภาคคาบสมุทร หรือภาคใต้ของประเทศไทย โดยเฉพาะในงานนิพนธ์สมัยใหม่ที่ปรากฏในปัจจุบันเป็นผลงานการศึกษาค้นคว้าของบุคคลที่สืบเชื้อสายมาจากกลุ่มเชื้อสายอิหร่านเสียเป็นส่วนใหญ่ ด้วยเหตุนี้ผลงานจึงปรากฏออกมาในรูปของเรื่องราวและลำดับสายตระกูล หรือ ดังกรณีของสายตระกูลสุลต่าน สุลัยมาน ในเอกสารที่ชื่อว่า “สายสกุลตระกูลสุลต่านสุลัยมาน พ.ศ. 2145-2531”²⁷ และ หนังสือ “ครบรอบปีที่ ๓๐ มูลนิธิรามฤทธิไกร-มานะจิตต์”²⁸

²³ ดูรายละเอียดใน ความสัมพันธ์อิหร่าน-ไทยทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม. (2546). (กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรม สถานเอกอัครราชทูต สาธารณรัฐอิหร่านอิสลามแห่งอิหร่าน).

²⁴ จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2550, มกราคม-มิถุนายน). “อิหร่านศึกษาในประเทศไทย การสำรวจองค์ความรู้และการพัฒนางานวิจัย,” ใน วารสารอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 36(1) : 144.

²⁵ ดูรายละเอียดใน ไรน่าน อรุณรังษี. (2544). “สถาปัตยกรรมเปอร์เซีย,” ใน อิหร่านอยู่แห่งอารยธรรม. (กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรม สถานเอกอัครราชทูต สาธารณรัฐอิหร่านอิสลามแห่งอิหร่าน). หน้า 198 – 218.

²⁶ ดูรายละเอียดใน จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2544). บทบาทและหน้าที่ของขุนนางกรมท่าขวาในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2153 – 2435). วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ดุสิตบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

²⁷ สายสกุลตระกูลสุลต่านสุลัยมาน พ.ศ. 2145 – 2531. (2531). (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการประมวลประวัติศาสตร์สายสกุลสุลต่านสุลัยมาน).

²⁸ ครบรอบปีที่ 30 มูลนิธิรามฤทธิไกร-มานะจิตต์. (2547). (กรุงเทพฯ : มูลนิธิ).

เรื่องราวของชาวเปอร์เซียหรืออิหร่านในข้อสันเทศทางประวัติศาสตร์หรือในประวัติศาสตร์ภาคใต้ มีปรากฏเฉพาะชนเชื้อสายอิหร่านที่มีนามว่า “ดาโตะ โมกุล หรือ ดาโตะ โมกอลล์” และสายตระกูลเพียงกลุ่มเดียว โดยงานนิพนธ์ทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงชนเชื้อสายอิหร่านกลุ่มนี้ปรากฏทั้งในเอกสารร่วมสมัยอย่างบันทึกของชาติต่างชาติ และงานนิพนธ์ของท้องถิ่นก็ปรากฏเฉพาะในพงศาวดารเมืองสงขลา ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น ขณะที่ผลการศึกษาค้นคว้าของนักวิชาการอย่างศรีศักร วัลลิโภดม กล่าวไว้ว่า “...มีหลักฐานที่กล่าวได้ว่าพวกอาหรับและชาวจีนเข้าตั้งหลักแหล่งในบริเวณนี้มานานแล้ว พวกอาหรับตั้งถิ่นฐานอยู่แถวหัวเขาแดง...กลุ่มชาวอาหรับที่มาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่หัวเขาแดงคงเป็นกลุ่มใหญ่และมีกิจกรรมในการค้าขายกว้างขวางใหญ่โต...”ได้ปรากฏหลักฐานจากจดหมายเหตุของอังกฤษที่กล่าวว่า ดะโตะโมกอลล์ เจ้าเมืองสงขลานั้นได้รับการแต่งตั้งจากกรุงศรีอยุธยาให้เห็นข้าหลวงปกครองเมืองนี้... มีตำแหน่งที่ตั้งอยู่ตรงปากทางเข้าทะเลสาบสงขลา โดยมีบริเวณที่เป็นศูนย์กลางอยู่ ณ หัวเขาแดง อันเป็นชุมชนของพวกชาวอาหรับ (หรือเชื้อสายอาหรับหรือเปอร์เซีย) ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานนั่นเอง²⁹

นิโกลาส์ แชรแวง ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในสงขลาและเชื้อสายของสุลต่านสุลัยมานภายหลังสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงปราบปรามได้สำเร็จว่าเชื้อสายของผู้ครองเมืองสงขลาถูกส่งตัวไปควบคุมไว้ในราชสำนักกรุงศรีอยุธยา³⁰ ส่วนเมืองสงขลาจดหมายเหตุของคณะบาทหลวงและนิโกลาส์ แชรแวง บาทหลวงฝรั่งเศสที่ได้เดินทางเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาได้ชี้ให้เห็นว่าสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงมีดำริจะยกให้กับฝรั่งเศสแต่ฝรั่งเศสทรงไม่ตอบรับเพราะสนใจหัวเมืองท่าฝั่งตะวันตกอย่างมะริดมากกว่า³¹ และ หลังเหตุการณ์นั้นชี้ให้เห็นว่าความรู้เรื่องทางการค้าของเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดงซึ่งถือเป็นเขตอิทธิพลของกลุ่มมุสลิมต้องหยุดชะงักลง³²

จดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชกล่าวว่า “...เมื่อพระเจ้าสงขลาเป็นพระเจ้าแผ่นดินอยู่จนสิ้นพระชนม์ บุตรของพระเจ้าแผ่นดินองค์นี้ได้ครอบครองเมืองสงขลาต่อไป...”³³

และงานของเชื้อสายตระกูลที่เรียบเรียงและนำเสนอเรื่องราวของวงศ์วานเครือญาติตระกูลสุลต่านสุลัยมาน นำเสนอข้อมูลซึ่งมีความสอดคล้องและคล้ายคลึงกัน ซึ่งสามารถกล่าวรายละเอียด อาทิ

²⁹ สายสกุลตระกูลสุลต่านสุลัยมาน พ.ศ. 2145 – 2531. (2531). กรุงเทพฯ: คณะกรรมการประมวลประวัติศาสตร์สายสกุลสุลต่านสุลัยมาน.

³⁰ นิโกลาส์ แชรแวง. (2506). ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม. หน้า 54.

³¹ แหล่งเดิม. หน้า 12-13.

³² ปิยชาติ สิงห์. (2550). การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของเมืองท่าปัตตานี นครศรีธรรมราช สงขลา ระหว่าง พ.ศ. 2133-2231. หน้า 134.

³³ กรมศิลปากร. (2511). “จดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช,” ใน ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 43 เล่มที่ 25. หน้า 308.

1. บทความเรื่อง “ประวัติความเป็นมาสุลต่านสุลัยมานและสายสกุลกล่าวถึงตะโตะ โมกอล และสุลต่านสุลัยมาน”³⁴ ระบุว่า “...สุลต่านสุลัยมาน (ซาร์) เป็นบุตรชายคนโตของท่านตะโตะ โมกอล ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นชาวอาหรับเปอร์เซีย นับถือศาสนาอิสลามตามซุนนะฮ์ (แนวทาง) ของท่านนบีมุฮัมมัด (ช.ล.) หรือ ที่เรียกกันติดปากว่า “สุนหนี่” ท่านได้อพยพครอบครัวและบริวารจากเมืองสาเลห์ (ชาวภาคกลาง) อันเนื่องมาจากการรุกรานจาก “นโยบายเรือปืน” ของนักเดินทางชาวโปรตุเกส สเปน และอังกฤษ... ท่านโมกอลจึงอพยพครอบครัวและบริวารโดยทางเรือมาตั้งหมู่บ้านที่ตำบลหัวเขาแดง ริมทะเลปากอ่าวสงขลาในปี พ.ศ. 2145...ท่านโมกอลเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทั้งในด้านการปกครอง การค้าและการเดินเรือ...เมืองสงขลาภายใต้การปกครองของท่านโมกอลเจริญรุ่งเรืองขึ้นอย่างรวดเร็วมีการสร้างกำแพงเมือง ป้อมปราการ และคูเมืองโอบล้อมอย่างแข็งแรง...ท่านโมกอลได้ดำรงตำแหน่งนี้จนถึงปี พ.ศ. 2163 จึงถึงแก่อสัญกรรม...ท่านสุลัยมานได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (ครองราชย์ พ.ศ. 2153-2171) ให้ขึ้นครองนครสงขลาสืบต่อจากบิดาในปี พ.ศ. 2163 ในฐานะผู้สำเร็จราชการนครสงขลาเช่นเดียวกับบิดา

ท่านสุลต่านสุลัยมานได้อพยพจากเมืองสาเลห์มาพร้อมกับบิดา (ท่านโมกอล) เมื่อท่านอายุเพียง 12 ปี เมื่อครั้งบิดาสร้างเมืองสงขลา ท่านมีส่วนช่วยเหลือบิดาในด้านการปกครองและดูแลปราบปรามโจรสลัดที่เข้ามาคุกคามเมืองสงขลาอยู่เนืองๆ ...ท่านสุลต่านสุลัยมานถึงแก่อสัญกรรมในปี พ.ศ. 2211 รวมอายุได้ 76 ปี ท่านมีบุตรชาย 3 ท่าน คือ ท่านมูस्ताฟา ท่านสะซัน และท่านฮูเซน

ในเอกสารชิ้นเดียวกันนี้กล่าวถึงบรรดาบุตรของสุลต่านสุลัยมานที่มีบทบาททางการเมืองในหัวเมืองภาคใต้ต่อบิดา คือ มูस्ताฟา และฐานะเจ้าเมืองไชยา ดังข้อความที่ว่าในครั้งนั้นสมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดให้สลายเมืองสงขลาเสียแล้วให้ท่านมูस्ताฟาย้ายไปอยู่ที่เมืองไชยา ส่วนท่านสะซันและท่านฮูเซนให้อพยพเข้ามาที่กรุงศรีอยุธยา โดยเฉพาะท่านสะซันเข้ารับราชการและมีบทบาทในราชสำนักอยุธยาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

และสำหรับท่านฮูเซนในหนังสือสายสกุลตระกูลสุลต่าน สุลัยมานในสายสกุลไชยา³⁵ ได้กล่าวไว้ว่าต่อมาระยะหนึ่ง”ท่านฮูเซน” ซึ่งเข้ารับราชการในกรุงศรีอยุธยาได้รับพระบรมราชานุญาตจากสมเด็จพระนารายณ์มหาราชให้กลับไปช่วยราชการพระยาไชยา (มูस्ताฟา) ซึ่งเป็นพี่ชายที่เมืองไชยา...ต่อมา...ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไปเป็นพระยาพิทลุงมีราชทินนามว่า “พระยาแก้วโกรพพิชัย” ตั้งแต่ พ.ศ. 2226...ส่วนเมืองไชยาภายหลังท่านมูस्ताฟาถึงแก่อสัญกรรมใน พ.ศ. 2235 ก็ให้ท่านเตาพิคผู้เป็นบุตรปกครองต่อมาจนถึง พ.ศ. 2248³⁶

³⁴ สรยุทธ ชื่นภักดี. (2547). “ประวัติความเป็นมาของสุลต่านสุลัยมานและสายสกุล,” ใน ครอบรอบปีที่ 30 มูลนิธิรามฤทธิโร-มานะจิตต์. หน้า 3-20.

³⁵ สายสกุลตระกูลสุลต่านสุลัยมาน พ.ศ. 2145-2531. (2531). กรุงเทพฯ: คณะกรรมการประมวลประวัติสายสกุลสุลต่านสุลัยมาน.

³⁶ ดุราละเย็ดไน เริงวุฒิ มิตรสุริยะ. (2546). บทบาทขุนนางไทยเชื้อสาย “แขก” ในหัวเมืองพัทลุงสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่1-รัชกาลที่3. สารนิพนธ์ (ศศ.ม. ไทยศึกษา) กรุงเทพฯ :บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

2. งานของอดุลย์ มานะจิตต์ กล่าวว่า “...นอกเหนือจากเซคอะห์มัด ผู้ซึ่งเป็นชาวอิหร่านที่เดินทางเข้าสู่อยุธยาในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแล้ว ยังมีชาวอิหร่านอีกตระกูลหนึ่งได้เดินทางเข้าสู่ราชอาณาจักรสยามเช่นกัน นั่นคือ สายตระกูลของสุลต่านสุลัยมาน ชาฮ์ พร้อมด้วยท่านฟาริซีน้องชายและฟาติมะฮ์น้องสาว ผู้ซึ่งทั้งสามท่านนี้เป็นบุตรของดาโต๊ะโมกอลนับถือศาสนาอิสลามนิกายซุนนี เป็นพ่อค้าชาวเปอร์เซียเดินทางมาจากเกาะชวาภาคกลางเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณหัวเขาแดง ริมทะเลปากอ่าวสงขลา ในราวปี พ.ศ. 2145 (ค.ศ. 1602)...ต่อมาในปี พ.ศ. 2148 ดาโต๊ะโมกอลจึงได้ถวายตัวสวามิภักดิ์ต่อสมเด็จพระเอกาทศรถเป็นพระเจ้าน้องยาเธอของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นข้าหลวงใหญ่พระเจ้ากรุงสยามผู้สำเร็จราชการเมืองสิงขรา...ครั้นดาโต๊ะโมกอลได้ถึงแก่อนิจกรรม สุลัยมานบุตรชายคนโตจึงสืบทอดตำแหน่งข้าหลวงของพระเจ้ากรุงสยามแทนบิดา...จนกระทั่งในปี 2185 จึงตั้งตัวเป็นรัฐอิสระ...”³⁷

3. งานของจุลดา กล่าวว่า “...ในรัชสมัยการปกครองของสมเด็จพระเอกาทศรถครั้งกรุงศรีอยุธยา นั้น สยามเป็นประเทศที่สมบูรณ์มั่งคั่งสงบฉะนั้นชาวต่างชาติจำนวนมากมายได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่นั่น ในบรรดาชาวต่างชาติเหล่านั้นมีชาวเปอร์เซีย 2 คน คนหนึ่งเซคอะห์มัดพร้อมด้วยน้องชายของเขา คือ มุฮัมมัดสะอิด ทั้งสองเป็นมุสลิมชื่อะห์...ส่วนอีกคนหนึ่งคือท่านโมกอลเป็นชาวเปอร์เซียซึ่งครั้งหนึ่งได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ชวาตอนกลางและได้เล่ากันมาว่า ท่านเป็นผู้ปกครองเมืองซาละห์ ภายหลังจากนั้น ท่านพร้อมด้วยครอบครัวของท่านก็ได้ย้ายมาตั้งถิ่นฐานในสยาม ครั้งแรกท่านได้ขึ้นฝั่งที่ตำบลสะทิงพระ แล้วได้ย้ายไปอยู่ที่หัวเขาแดงใกล้ปากอ่าวสงขลา ที่นั่นท่านได้สร้างป้อมปราการไว้อย่างแข็งแรงด้วยเหตุนี้สมเด็จพระเอกาทศรถ จึงได้ทรงแต่งตั้งท่านให้เป็นเจ้าเมืองสงขลา...ภายหลังการวายชนม์ของท่านโมกอล สุลัยมานบุตรชายของท่านก็ได้สืบเป็นเจ้าเมืองสงขลาในเวลาต่อมา...ในสมัยพระเจ้าปราสาททอง...สุลัยมานจึงได้ปฏิเสธการปกครองของเมืองนครศรีธรรมราชที่เคยควบคุมสงขลาและได้ประกาศสงขลาเป็นรัฐอิสระทันที...”³⁸

จากข้อมูลและข้อเท็จจริงเหล่านี้ รวมถึงการอธิบายการเข้ามาของเปอร์เซียในภูมิภาคนี้ของ จุฬิศพงศ์ที่ได้ชี้ให้เห็นว่า “...นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมาโลกของอิสลามได้แผ่ขยายจากอาระเบียและเปอร์เซียสู่อินเดีย ชาวมุสลิมเข้าไปตั้งหลักแหล่งค้าขายแผ่แพร่ศาสนาและขยายอิทธิพลทางสังคมวัฒนธรรมในเขตตอนเหนือและชายฝั่งตะวันตกของอินเดียตั้งแต่คุชราตลงมาถึงมะละบาร์ มุสลิมเปอร์เซียเคลื่อนย้ายสู่อินเดียใน 2 ทาง สายแรก คือ เส้นทางบกผ่านอัฟกานิสถานสู่ซินด์ แคชเมียร์ และเตลี ส่วนอีกพวกหนึ่งเคลื่อนย้ายทางทะเลสู่ชายฝั่งมะละบาร์ โจฬะมณฑล หรือ โคโรแมนเดลและเบงกอลเมื่อถึงพุทธศตวรรษที่ 20 ประชาคมอิหร่านก็แพร่กระจายอยู่ตามเมืองสำคัญของอินเดีย พวกเขาแต่งงาน

³⁷ อดุลย์ มานะจิตต์.(2546).“ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย-อิหร่าน,” ใน ความสัมพันธ์อิหร่าน-ไทยทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม. หน้า 443-445.

³⁸ จุลดา ภักดีภูมิทร์.(2546).“สุลต่าน สุลัยมาน ชาฮ์,” ใน ความสัมพันธ์อิหร่าน-ไทยทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม.หน้า 469

กับสตรีพื้นเมืองและขยายกลุ่มชาติพันธุ์เลือดผสมที่เรียกว่ากลุ่มเชื้อสายอินโด-อิหร่าน (Indo-Iranian Muslims) ออกไปคนกลุ่มนี้ประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการผสมกลมกลืนทางสายเลือด สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม...ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ชาร์แห่งราชวงศ์ซาฟาวิของอิหร่าน ทรงเลือกนิกาย ซือห์เป็นศาสนาแห่งรัฐ³⁹

และขณะเดียวกัน จูนิศฟงค์ชี้ให้เห็นว่า ช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-22 มุสลิมอาหรับ ตุรกีและอิหร่าน ได้รับการส่งเสริมให้ออกไปค้าขายและตั้งชุมชนในดินแดนต่าง ๆ เพื่อเชื่อมโยงการค้าและอิทธิพลทาง ศาสนาและการเมือง พวกมุสลิมที่เดินทางออกไปค้าขายและเผยแพรศาสนาอิสลามในดินแดนต่าง ๆ มี จำนวนมากที่เป็นกลุ่มผู้นำในลักษณะของ “พ่อค้ากึ่งทหาร” ในจำนวนของพ่อค้ากึ่งทหารเหล่านี้มีจำนวน หนึ่งได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งขุนนาง⁴⁰

ขณะที่ตำนานพระบรมธาตุและเมืองนครศรีธรรมราช กล่าวถึง การเข้ามาของ “แขกสลัด” อินโดนีเซียซึ่งประกอบด้วย “อาแจะ อาหฺรุ” “อุซกตนะ” และ “ยักษีตีชาว” เป็นกลุ่มที่มีบทบาทและก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในในภาคใต้ช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 และเมืองสงขลาหัวเขาแดงก็เป็นตัวอย่างที่มีให้ เห็นได้ชัดถึงความเปลี่ยนแปลงอันเนื่องจากการเข้ามาของแขกสลัด⁴¹

ซึ่งหากข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความเป็นมาของดาโต๊ะ โมกอลส์กับสุลต่านสุลัยมาน และข้อมูลเรื่อง การก่อตั้งเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดงเป็นความจริง และข้อมูลในตำนานพระบรมธาตุและเมือง นครศรีธรรมราช เชื่อถือได้ เมื่อพิจารณาพร้อมกับข้อเสนอข้อจุฬิศพงศ์ก็อาจเป็นไปได้ว่าลักษณะของ ดาโต๊ะ โมกอล คือ พ่อค้ากึ่งทหาร ที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งในดินแดนบริเวณที่พบหลุมฝังศพ และ ป้อมปราการแนวกำแพงเมืองที่ปรากฏร่องรอยถึงปัจจุบัน แต่เนื่องจากข้อเท็จจริงที่ยืนยันและชี้ให้เห็น ลักษณะของทหารเมืองสงขลาช่วง พ.ศ. 2214 ว่า“...มีพละกำลัง กำยำ ล่ำสัน และชำนาญการรบ...”⁴² และวิธีการทหารรวมถึงบริบทแวดล้อมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้นมีการปล้นสะดมและโจมตีชุมชนริม ฝั่งทะเลปรากฏอยู่เสมอๆ ในพื้นที่ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ผู้คนในท้องถิ่นมองการเข้ามาของดาโต๊ะ โมกอลส์ และสุลต่าน สุลัยมานที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งในหัวเมืองชายฝั่งและก่อตั้งเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง⁴³ มีภาพ ลักษณะของความเป็น “แขกสลัด” ซึ่งในความหมายที่ปรากฏอยู่ในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชและ ตำนานพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ในลักษณะของ “แขกสลัด” กับข้อเท็จจริงที่ปรากฏในช่วงเวลา นั้น “แขก” มีหลายกลุ่มด้วยกัน ทั้งแขกชวา แขกมลายู แขกจาม แขกบังกล่า แขกอาหรับ แขกเปอร์เซีย เป็นต้น ฉะนั้น เมื่อพิจารณาจากช่วงเวลาและความรุ่งโรจน์หรือการส่งเสริมการค้าของอิหร่านใน พุทธศตวรรษที่ 20-23 จึงอาจเป็นไปได้ว่าคำว่าแขกสลัดในที่นี้หมายรวมถึง “แขกเปอร์เซีย” ด้วย

³⁹ จูนิศฟงค์ จูฬารัตน์. (2548, กันยายน). “กุหลาบเปอร์เซียในราชอุทยานกรุงสยาม : รุปรอยวัฒนธรรมอินโด-อิหร่านในศิลปกรรมไทยสมัย อยุธยา,” ใน วารสารศิลปวัฒนธรรม. 26(11) : 78 – 89.

⁴⁰ ตูรายละเอียดในจูนิศฟงค์ จูฬารัตน์. (2544). บทบาทและหน้าที่ของขุนนางกรมท่าชาวในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2153-2435). วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

⁴¹ สงบ สงเมือง. (2534). ประวัติศาสตร์ภาคใต้. (สงขลา : ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ สงขลา).

⁴² ไพโรจน์ เกษมนันกิจ, ผู้แปล. (2513). บันทึกเรื่องความสัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่ม 2. หน้า 134”)

⁴³ สกรรจ์ จันทรรัตน์ และ สงบ สงเมือง. (2532). การเริ่มต้นและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์โบราณคดีเมืองสงขลาเก่า. หน้า 28.

จากที่กล่าวมาหากข้อมูลที่นำเสนอปรากฏข้อเท็จจริงก็สามารถกล่าวได้ว่าชนเชื้อสายอิหร่านที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งชายฝั่งทะเลบริเวณหัวเขาแดงและสายตระกูลเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคาบสมุทรไทย (หัวเมืองภาคใต้) นอกเหนือจากกลุ่มของขุนนางในส่วนกลางอย่างสายตระกูลเจกอะหมัดและอากะมะหมัด

การนำเสนอภาพชนเชื้อสายอิหร่านในฐานะผู้ปกครองดั่งกรณี ดาโต๊ะ โมกุล (หรือ โมกอลล์) และสุลต่านสุลัยมาน ชาร์ผู้ปกครองเมืองฝั่งหัวเขาแดง นามเมืองสิงขระ นั้น จากข้อมูลที่ได้นำเสนอข้างต้นจึงเป็นไปได้ว่ากลุ่มคนกลุ่มนี้น่าจะเป็นมุสลิมเชื้อสายอินโด-อิหร่าน (Indo-Iranian Muslims)⁴⁴ อย่างเช่นกลุ่มขุนนางในส่วนกลางเพราะเดินทางในเวลาใกล้เคียงกัน

บทส่งท้าย

ร่องรอยและเรื่องราวของอิหร่านมักถูกนำเสนอในฐานะของขุนนางผู้มีบทบาทในราชสำนักสยามและเน้นความสัมพันธ์ที่มีอยุธยาเป็นศูนย์กลาง หรือในอีกด้านหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าการศึกษาเรื่องราวของอิหร่านในประเทศไทยเน้นวัฒนธรรมศูนย์กลางราชสำนัก ซึ่งข้อเท็จจริงในอีกแง่หนึ่งอย่างลึมว่าร่องรอยและเรื่องราวของอิหร่านในดินแดนประเทศไทยปัจจุบันปรากฏในส่วนของหัวเมืองหรือท้องถิ่นด้วย ดังกรณีของดินแดนคาบสมุทรไทยปรากฏร่องรอยหลักฐานในเมืองท่าการค้าโบราณทั้งชายฝั่งทะเลตะวันตกและเมืองท่าโบราณชายฝั่งทะเลตะวันออก ซึ่งมีความสัมพันธ์มาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ชัชซานียะฮ์ (ค.ศ. 224 – 651)⁴⁵ เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากความสัมพันธ์ทางการค้าทางทะเล และในแง่ของบุคคลกลุ่มชนเชื้อสายอิหร่านก็ปรากฏร่องรอยและบทบาทในหัวเมืองสงขลาหัวเมืองไชยา และเมืองพัทลุง ดังกรณีสายสกุลของดาโต๊ะ โมกุล (หรือโมกอลล์) และสุลต่านสุลัยมาน ชาร์ ซึ่งมีหลักฐานทางโบราณสถานปรากฏร่องรอยเป็นประจักษ์พยานอยู่จนถึงปัจจุบันหรือท้ายที่สุด แม้หลักฐานต่างๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดไม่ได้เป็นการเกิดขึ้นหรือร่องรอยจากการกระทำของชนเชื้อสายอิหร่านโดยตรง แต่หลักฐานร่องรอยเหล่านี้สามารถสรุปและได้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลทางวัฒนธรรมของอิหร่านที่มีในสังคมไทย

⁴⁴ ดร. จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์ ได้ให้ความหมายของมุสลิมเชื้อสายอินโด-อิหร่าน (Indo-Iranian Muslims) ว่า หมายถึงมุสลิมที่ประกอบไปด้วยชนเชื้อสายอิหร่านหรือเปอร์เซีย อินเดีย และมุสลิมเลือดผสมระหว่างการสมรสของมุสลิมเชื้อสายอิหร่านกับอินเดียซึ่งตั้งถิ่นฐานในอินเดียเนื่องจากอินเดียเป็นที่ตั้งชุมชนอพยพชาวอิหร่านที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ตั้งแต่ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 11 ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15-17 ชาวอิหร่านและอินเดียมีความสัมพันธ์กันทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายของชาวอิหร่านเข้าสู่รัฐต่างๆ ในอินเดีย เมืองที่สำคัญในอินเดียเป็นที่ตั้งชุมชนของมุสลิมชาวอิหร่านและมุสลิมเลือดผสม ภายหลังคนเหล่านี้ได้เดินทางเข้าสู่ดินแดนประเทศไทย ในเอกสารชาวตะวันตกมักเรียกคนกลุ่มนี้โดยรวมๆ ว่า “มัวร์” (Moors) ทั้งนี้ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2550, มกราคม-มิถุนายน). “อิหร่านศึกษาในประเทศไทย การสำรวจองค์ความรู้และการพัฒนางานวิจัย,” ใน วารสารอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 36(1) : 241-279. หรือ จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2544, เมษายน-มิถุนายน). “บทบาทของมุสลิมอินโด-อิหร่านที่มีต่อการค้าต่างประเทศในสมัยอยุธยาตอนปลาย,” ใน วารสารโลกประวัติศาสตร์. 7(2) : 30-36.

และในดินแดนคาบสมุทรไทยมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 9 เป็นต้นมา ตลอดจนอิทธิพลทางวัฒนธรรมอิสลามตามยุคตามสมัยของความสัมพันธ์ที่มีระหว่างกันดังที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังในวัดมัสยิดมอญ จังหวัดสงขลา และ ภาพกระบวนแท่นเจ้าเซ็นในจิตรกรรมฝาผนัง วัดโพธิ์ปฐมวาส จังหวัดสงขลา ร่องรอยและเรื่องราวดังกล่าวยืนยันการดำรงอยู่และความสัมพันธ์ระหว่างอิหร่านกับดินแดนคาบสมุทรไทยหรือภาคใต้ของประเทศไทยตลอดระยะเวลา 400 กว่าปี และสามารถเติมเต็มเรื่องราวของอิหร่านในหน้าประวัติศาสตร์ “รัฐชาติ” ไทยด้วย

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2511). “จดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช,” ใน ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 43 เล่มที่ 25. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- _____. (2542). พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ชุมพร. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- _____. (2543). พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สงขลา. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- เชมิกา หวังสุข. (2550). ประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์ภาคใต้. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- จุลลดา ภักดีภูมินทร์. (2546). “สุลต่าน สุลัยมาน ชาร์,” ใน ความสัมพันธ์อิหร่าน-ไทยทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรม สถานเอกอัครราชทูต สาธารณรัฐอิหร่านอิสลามแห่งอิหร่าน.
- จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2544). บทบาทและหน้าที่ของขุนนางกรมท่าขวาในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2153-2435). วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2544, เมษายน - มิถุนายน). “บทบาทของมุสลิมอินโด-อิหร่านที่มีต่อการค้าต่างประเทศในสมัยอยุธยาตอนปลาย,” ใน วารสารโลกประวัติศาสตร์. 7(2) : 30 - 36.
- _____. (2546). “กรมท่าขวา : ขุนนางกลุ่มอินโด-อิหร่านในระบบราชการสยาม,” ใน ความสัมพันธ์อิหร่าน-ไทยทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรม สถานเอกอัครราชทูต สาธารณรัฐอิหร่านอิสลามแห่งอิหร่าน.
- _____. (2548, กันยายน). “กุหลาบเปอร์เซียในราชอุทยานกรุงสยาม : รุปรอยวัฒนธรรมอินโด-อิหร่านในศิลปกรรมไทยสมัยอยุธยา,” ใน วารสารศิลปวัฒนธรรม. 26(11) : 78 - 89.

⁴⁵ มุฮัมมัด อิสมาอิล มาร์ชินโคว์สกี. (2546). “อิทธิพลด้านศาสนาและวัฒนธรรมของอิหร่านในประเทศสยามและของดินแดนริมฝั่งทะเลเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในวิสัยทัศน์ด้านประวัติศาสตร์และคำวิจารณ์ให้มีวิธีการใช้วิธีการต่างๆ” ใน ความสัมพันธ์อิหร่าน-ไทยทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม. หน้า 387. และ สามารถดูรายละเอียดเกี่ยวกับราชวงศ์ ซัสซานียะฮ์ ใน โรน่าน อรุณรังษี. (2544). อิหร่านอันแห่งอารยธรรม. (กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรม สถานเอกอัครราชทูต สาธารณรัฐอิหร่านอิสลามแห่งอิหร่าน.)

-(2550, มกราคม - มิถุนายน). “อิหร่านศึกษาในประเทศไทย การสำรวจองค์ความรู้ และการพัฒนางานวิจัย,” ในวารสารอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 36(1):241-279.
- นิโกลาส แชรแวงส. (2506). ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า.
- ธราพงศ์ ศรีสุชาติ. (2542). “เขาคา : แหล่งโบราณคดี,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 2. จัดพิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 13 รอบ 5 ธันวาคม 2542. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. หน้า 775-780.
- ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 6. (2545). กรุงเทพฯ : คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี. จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในมหามงคลสมัยฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี พุทธศักราช 2539.
- ประยูรศักดิ์ ชลายนเดชะ. (2544). “สุลต่านสุลัยมานชาห์,” ใน มุสลิมมัสยิดต้นสนกับบรรพชนสามยุคสมัย. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดงานเสวนา “มุสลิมมัสยิดต้นสนกับบรรพชนสามยุคสมัย”
- ปิยชาติ สิ่งดี. (2550). การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของเมืองท่าปัตตานี นครศรีธรรมราช สงขลา ระหว่าง พ.ศ. 2133-2231. ปรินูญานิพนธ์ (ศศ.ม. ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- พลับพลึง คงชนะ. (2548). “ประวัติศาสตร์ตำแหน่งจุฬาราชมนตรีแห่งประเทศไทย,” ใน มิตรภาพ ไทย-อิหร่าน ความสัมพันธ์อันดีที่ใกล้ชิดกว่า 400 ปี. หนังสือที่ระลึกความสัมพันธ์การทูต ไทย-อิหร่านครบรอบ 50 ปี.
- (2549). “อิหร่าน: พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชุมชนที่กรุงศรีอยุธยา,” ใน พระอาทิตย์ชิงดวง. รวมบทความทางวิชาการและบทความปริญูญานิพนธ์ ที่ระลึกในวาระ 60 ปี และเกษียณอายุราชการ พลับพลึง คงชนะ.
- ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ, ผู้แปล. (2512). บันทึกเรื่องความสัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทยกับนานาประเทศใน ศตวรรษที่ 17 เล่ม 1. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
-(2513).บันทึกเรื่องความสัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่ม 2. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- มนัสสวาส กลุวงศ์. (2537). ภาพสะท้อนสังคมไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : กรณีศึกษาจิตรกรรมฝาผนังวัดมณีมาวาส จังหวัดสงขลา. ปรินูญานิพนธ์ (ศศ.ม. ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- มุฮัมมัด อิสมาอิล มาร์ซินโคว์สกี. (2546). “อิทธิพลด้านศาสนาและวัฒนธรรมของอิหร่านในประเทศไทยและของดินแดนริมฝั่งทะเลเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในวิสัยทัศน์ด้านประวัติศาสตร์และคำวิจารณ์ให้มีวิธีการใช้วิธีการต่างๆ,” ใน ความสัมพันธ์อิหร่าน-ไทยทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรม สถานเอกอัครราชทูต สาธารณรัฐอิหร่านอิสลามแห่งอิหร่าน.

- ยงยุทธ ชูแว่น. (2550). “อำนาจทางการเมืองในความสืบเนื่องบทบาทการค้าของเมืองสงขลา ตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่๒๒ถึงปลายพุทธศตวรรษที่๒๓,” ในคาบสมุทรไทยในราชอาณาจักรสยาม. กรุงเทพฯ : นาค.
- โรน่าน อรุณรังษี. (2544). อิหร่านอยู่แห่งอารยธรรม. กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรม สถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐอิหร่านอิสลามแห่งอิหร่าน.
- รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 4 เรื่องศิลปวัฒนธรรมนครศรีธรรมราชกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม. (2531). นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยครุ นครศรีธรรมราชและกรมศิลปากร.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2550). “ภาคใต้ในบริบทประวัติศาสตร์ไทย,” ใน สรรพสาระ ประวัติศาสตร์-มนุษยศาสตร์. พิพิธนิพนธ์เชิดชูเกียรติศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. แด่มสุข นุ่มนนท์ เนื่องในโอกาสสมัญญาครบ 6 รอบในพ.ศ. 2550.
- สกรรจ์ จันทรัตน์ และ สงบ ส่องเมือง. (2532). การเริ่มต้นและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์โบราณคดีเมืองสงขลาเก่า. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- สงบ ส่องเมือง. (2534). ประวัติศาสตร์ภาคใต้. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- _____. (254). “เมืองสงขลา (สุลต่าน สุลัยมาน), เจ้าเมือง,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 13. จัดพิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 13 รอบ 5 ธันวาคม 2542. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. หน้า 6129 - 6131.
- สรยุทธ ชื่นภักดี. (2547). “ประวัติความเป็นมาของสุลต่านสุลัยมานและสายสกุล,” ใน ครบรอบปีที่ 30 มูลนิธิรามฤทธิ์ไกร-มานะจิตต์. กรุงเทพฯ : มูลนิธิ.
- สุภาพรณ พลอยบุษย์. (2547). การศึกษาดนตรีในพิธีแห่เจ้าเข็น. ปริญญาโท (ศศ.ม. มานุษย-ดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- สุธีวงศ์ พงษ์ไพบูลย์. (2542). “ท่าศาลา, อำเภอกอ,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 7. จัดพิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 13 รอบ 5 ธันวาคม 2542. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. หน้า 3322 - 3330.
- สายสกุลตระกูลสุลต่านสุลัยมาน พ.ศ. 2145-2531. (2531). กรุงเทพฯ : คณะกรรมการประมวลประวัติศาสตร์สายสกุลสุลต่านสุลัยมาน.
- สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต. (2550). ทุ่งตึกเมืองทำการค้าโบราณ. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- อดุลย์ มานะจิตต์. (2546). “ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย-อิหร่าน,” ใน ความสัมพันธ์อิหร่าน-ไทย ทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรม สถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐอิหร่านอิสลามแห่งอิหร่าน.

- อมรา ศรีสุชาติ. (2542). “โบราณคดีภาคใต้,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 9. จัดพิมพ์
เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542. กรุงเทพฯ : มูลนิธิ
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. หน้า 4140 – 4169.
- แอนโทนี รีด. (2547). เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคการค้า ค.ศ. 1450-1680 (Southeast
Asia in the Age of commerce 1450-1680, Vol. 1,2). แปลโดย พงษ์ศรี เลชะวัฒนะ.
กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.